

ZORA

GLASILO KATOLIŠKO-NARODNEGA

DIJAŠTVA

LETNIK XIX.

ZVEZEK 3.

1912

LJUBLJANA

1913

ZORA izhaja vsak mesec dvajsetega z Leposlovno prilogo ter stane celoletno 5 kron, za dijake 3 krone

Tisk Katoliške tiskarne

Vsebina:

	Stran
Ljubljana — Trst, vseučiliščno vprašanje. (Jakob Mohorič)	65
„Slovenska Liga katol. akad.“ in njeni cilji za bodočnost. (L. Sušnik.) (Konec)	67
Visokošolski vestnik	71
Srednješolski vestnik	77
Socialni vestnik	80
Kultura in verstvo	80

Leposlovna priloga.

Na promenadi. (Narte Velikonja)	81
Utrip blagoslovljenih hipov. (Narte Velikonja)	82
Pravljica. (Josip Lovrenčič)	82
Sveti Miklavž in trije bratje. (Alojzij Remec)	83
Zarenje južnih sanj. (France B.)	84
Ob dvanajsti uri. (Alojzij Remec)	84
Naše dijaštvo in umetnost. (Narte Velikonja)	84

Slov. dijaška zveza, Ljubljana, Ljudski dom I. — Slov. katol. akadem. društvo »Danica«, Dunaj, VIII., Schönborngasse 9, Parterre, 4. — Slov. katol. akadem. društvo »Zarja«, Gradec, Prokopigasse 12./II. — »Dan«, Praga, II., Voršilská ul. 1. — S. Liga K. A., Dunaj, VIII., Schönborngasse 9, Parterre.

Uredništvo „Zore“: cand. iur. Stanko Majcen,
Wien VII., Burggasse 51, Stiege 9, Tür 135.

Naročnina naj se blagovoli pošiljati s čeki poštne hran. ali po nakaznici
upravnštvu »Zore«, Ljubljana, pisarna Katoliške tiskarne.

Izdajatelj in odgovorni urednik: Ludovik Tomažič.

Jakob Mohorič:

Ljubljana—Trst, vseučiliščno vprašanje.

Naše dežele se vedno bolj industrializirajo. Zato se obračajo oči vedno bolj proti Trstu, ki je edino možno gospodarsko središče industrializiranih naših krajev. Razveseljivo dejstvo, da v najnovšem času raste število Slovencev v Trstu absolutno in relativno, vzbuja pozornost naše javnosti za Trst.

Gotovo je življenjski problem slovenskega naroda, ali bo spoznal in izrabil pomen Trsta in hvalevredno je za Knafliča,* da širi to spoznanje, da je glasno opozarjal na laško delo »Irredentismo adriatico; contributo alla discussione sui rapporti austro-italiani« od Angela Vivante. Ta spis je dal pisatelju podatke za spomenico, v kateri dokazuje najprej, da je Trst emporij za vse slovenske dežele. S tem dokazom ali pravzaprav razpravo o tem (ker dokazovati tega pač ni treba) se pisatelj najdalj mudi. Da je to dejstvo že moment, ki mogočno govori za vseučilišče v Trstu, se mu zdi neoporečno, nobenega dokazovanja potrebno.

Čisto kratko se pomudi pisatelj pri vprašanju, »je-li v Trstu dovolj svoboden, univerzalen in demokratičen milje, takorekoč 'kulturnen milje', ki ga zahteva pomembno vseučilišče.« Hitro najde odgovor, da je tudi v tem oziru Trst edino mogoči sedež našega vseučilišča. Navaja točke: V Trstu se dotikajo in asimilirajo narodi. (Podčrtal jaz.) Trst ima na tisoče proletariata, tu se najde razumevanje socialnih vprašanj. Trst je mesto svobodnega mišljenja. Morje ima.

Fiksirati moram svoje stališče. Povdarjal sem že, da sem pisatelju hvaležen za propagando resnice, da je samo Trst možno gospodarsko središče naših dežel, povdarjam pa tudi, da je samo Ljubljana mogoča kot narodno in kulturno središče Slovenije. Tu je potrebna stroga ločitev. Meni se zdi značilno, da je dr. Tuma prvi zahteval slovensko univerzo v

* Vladimir Knaflič: Vseučilišče v Trst! Spomenica slovenski javnosti.

Trst, da se je socialna demokracija prva odzvala z izrecnim strankinim sklepom. Prepričan sem, da je tudi stališče v nacionalnem vprašanju odločevalo. Svoje stališče o našem vseučiliškem vprašanju sem povedal že v 1. številki letošnje »Zore«. Tudi jaz ne podcenjujem gospodarskega momenta, naj citiram samo en stavek iz svojih izjav: »Problem malega naroda se bo rešil za Slovence na političnem in gospodarskem polju.« To prepričanje me pa ne bo spravilo nikoli tako daleč kot Knafliča, da bi ob gospodarskem momentu pozabil na drugo.

Rad verjamem, da bo število Slovencev v Trstu napredovalo tudi v prihodnosti, da bomo imeli Slovenci enkrat tam večino, slovensko mesto pa Trst ne bo nikoli, vedno bodo tam močne manjšine drugih narodnosti. In pomniti moramo, trgovina in promet ima internacionalen značaj. Trgovsko in menično pravo ima močno tendenco internacionalizma. Svetovna tržna mesta so narodno mlačna in morajo biti taka, ker so last celega sveta. Noben narod se na svetovnem trgu ne sme čutiti kot tujec. Kot tujce se čutijo na svetovnem trgu le tisti narodi, ki so v gospodarstvu zaostali in jih radi tega narodi, ki trgujejo tam, ne smatrajo za enakovredne. V tem oziru je naša naloga, da skrbimo za gospodarski napredek našega naroda, da bo ta na svetovnem trgu na našem ozemlju lahko nastopal kot enakopraven med enakopravnimi. To internacionalno potezo v značaju priznava pisatelj sam v stavku, ki sem ga zgoraj navedel in podčrtal.

Ali pa mora imeti vseučilišče res popolnoma naroden značaj? Iz zgodovine je znano, da so bila ravno vseučilišča prva torišča ostrih nacionalnih bojev, da še danes smatrajo univerze ohranitev strogo narodnega značaja za vitalno vprašanje. Slovenci se borimo za vseučilišče samo zato, ker pričakujemo od njega okrepitve in ohranitve našega narodnega značaja, ker vidimo v njem pravo narodovo kulturno in znanstveno središče in žarišče.

Trst moramo smatrati za narodno nevtralna tla in moramo zahtevati nevtralizacijo tudi od strani Italijanov, zato moramo biti odločno proti italijanski univerzi v Trstu. Tam naj bodo različne trgovske šole, zlasti moramo Slovenci dobiti tam šolo, ki nas bo usposobila za trgovino z Balkanom, seveda moramo dobiti Slovenci tam tudi srednjih in ljudskih šol, vseučilišče pa se spodobi beli Ljubljani, ki je edina sposobna za naše narodno, kulturno, znanstveno in družabno središče.

Radi točnosti moram tudi povedati, da Knaflič ne zahteva za Trst vseučilišča v navadnem pomenu, ampak za začetek nekako pravno-trgovinsko fakulteto.

Njegova spomenica je pisana z živo zavestjo in trdno vero v tezo, ki jo dokazuje, čeprav te vere ne morem deliti s pisateljem, rad priznam, da bo spomenica povzročila boljše umevanje in večjo jasnost v tem važnem, pa še premalo obdelanem vprašanju.

L. Sušnik :

„Slovanska Liga katol. akad.“ in njeni cilji za bodočnost.¹

(Referat na izrednem občnem zboru »S. Lige K. A.« v Ljubljani dne 4. avgusta 1912.)

(Konec.)

Ohranimo si raje to pestro raznolikost križem slovanskih dežel, gojimo jo, v njej je moč, v njej je bogastvo! Pustimo vsakomur grlo kakor ga mu je Bog ustvaril!

Pa tudi posito, da si postavimo ta cilj, — kateri jezik bi si pa izbrali? Edini si bomo, to mislim, kvečjemu v tem, da so stremljenja, postaviti kak umeten, fabriciran jezik za tak medij, kot so se prizadevali slovanski rodoljubi že od nekdanj — omenjam le Ziljskega, Frinto Šumavskega, Hrubega, Hošeka in prav pred par leti Belgijca Henri Bourgeois-a — edini, pravim, bomo lahko le v tem, da so take osnove danes anahronizem, ali pa še tu ne; kakor hitro pa bi šli korak naprej in hoteli določiti enega izmed živih slov. jezikov za ta časten posel, ne moremo zidati več na to, da bi se vsaj velika večina strinjala z nami. O stvari se je v naših dijaških listih že večkrat pisalo, pri nas n. pr. g. star. dr. Stelè v »Zori« in v »Koledarčku«. Jaz sam sem pisal nekoč v »Zori« o tem in priporočal v to svrhu poljščino ter bi si upal tudi še zdaj zagovarjati ta nasvet. Toda ni se težko prepričati, da je to za enkrat, bi rekel, kamen v morje, če ne iz drugega vzroka, že zato, ker je »Liga« še premalo vplivna, da bi hotela rešiti definitivno tako vprašanje. Uspešno bi se dalo izvesti to le s sodelovanjem vseh kulturnih faktorjev, v prvi vrsti potom smotrene šolske zakonodaje in to od spodaj navzgor.

Skratka to vprašanje po mojem mnenju še ni zrelo za definitivno rešitev, kar seveda noče reči, da bi mi njegovega razvoja ne opazovali s polnim zanimanjem in ga po možnosti

* V prvi del članka »Zora« št. 2 so se zmislu na kvar urinile te-le pomote: Str. 37., 16. vrsta od spodaj čitaj: lvovski klub ... Str. 39., 3. vrsta od spodaj čitaj: Tu se ne strinjamo s trditvijo, ki se časih sliši ... Str. 43., 12. vrsta od zgoraj čitaj: nutno se smiřiti a nechtiti ... Str. 43., 13. vrsta od spodaj čitaj: Ko bo to ...

ne pospeševali. In kdor trdno veruje v skorajšnjo drugačno uspešno rešitev, lahko smatra, da veljajo te misli le za naš prehodni stadij.

Realne razmere v »Ligi« nas uče, da tega tudi ni nujno treba: vedno se je še dobilo toliko članov, ki so bili večči bratskim jezikom, da smo se brez težkoč razumeli. Le toliko se vidi čisto naravno — da se »Ligaši« najprej zanimajo za avstrijske slov. jezike, ker pridejo s kolegi teh narodnosti na naših univerzah sploh in v »Ligi« posebej največ v dotiko in bodo te jezike v poznejšem delovanju večinoma najpreje rabili. Kateri jezik je komu v tem zmislu najbližji, si lahko odgovori najbolje vsak sam. Če je tako stopila oddaljena ruščina nekoliko v drugo vrsto, je to le rezultat praktične, smotrene sedanje dobe.

Kakšno stališče pa zavzema »Liga« v očigled raznim sporom med slov. narodi? »Liga« stoji tu na principu prijateljskega pojašnjenja s pomočjo objektivnega proučevanja položaja; stremi za tem, da zmanjša takim vprašanjem vse ostrine. Sicer se pa te stvari pravzaprav le malo tičejo našega društva kot izključno katoliškega. Vpoštev bi prišla morda le rivaliteta na Šlezkem in v Galiciji: na eni strani med Čehi in Poljaki, na drugi med Rusini in Poljaki, ozir. Slovaki (na Ogrskem). »Liga« je in bo še prirejela predavanja o teh temah, da se seznanijo njeni člani z objektivnimi resničnimi razmerami, v ostalem bo pa varovala načelo, da so te stvari premale važnosti, da bi nas mogle razdružiti. Z osebnim prijateljstvom se tudi tako nacionalno nasprotje najbrže ublaži in omili. — Saj so to povečini naravni procesi, ki izvirajo iz različne višine kulture, katera se polagoma izenačuje. To ni nikaka sramota, dogajalo se je vedno in se bo, dokler bo svet stal, le da se ponekod tega ne zavedajo, drugod jih pa to boli. Ampak tu zavoljo tega še ni na mestu sovraštvo proti kulturno bolj razvitemu slov. narodu-bratu; nastane le dolžnost in naloga stremiti za tem hitrejšo povzdigo omike lastnega ljudstva. Tako in le tako se bo širjenje enega naroda na rovaš drugemu malo ustavilo. V kolikor se to dogaja, ozir. podpira umetno, celo protizakonito, v toliko tega gotovo ne odobravamo, držeč se gesla: *Suum cuique*, ki nam mora biti temeljni zakon, ker je zakon pravičnosti.

Sem spada, vsaj deloma, namen »Lige«, ki ga ima tudi po pravilih, izdajati in razširjati znanstvene publikacije, ki bi bile posvečene razmotrivanju takih in enakih vprašanj. Upam, da bo »Liga« dobila od naše zavedne javnosti več gmotne podpore, ker sicer ji je nemogoče to točko programa izvrševati, kakor se je pokazalo dosedaj. Če so mogli iziti prejšnje čase slovanski almanahi, kakor je bil Poznikov ali Almanah bogo-

sloveč slovanskyh v Rakouskú v Brnu leta 1888., kjer so na podoben način kot »Liga« dokumentirali v proslavo 50 letnice mašništva sv. očeta Leona XIII. češki, hrvaški, poljski in slovenski bogoslovci svojo skupnost, zakaj bi ne mogli izvesti kaj takega slovanski kat. akademiki?

Ker sem pa ravno omenil zgled slov. kat. bogoslovcev, naj izrazim še mnenje, da bi bilo naši skupni stvari gotovo v prospah, če bi tudi slov. semeniščniki zasnovali »Ligi« podobno centralo, ki bi delovala paralelno z nami v dosegu istih ciljev.

»Liga« si je namenila končno tudi pritegniti v našo družbo velikomestno našo inteligenco, ki je sedaj še čisto raztresena. To se da doseči potom koncertov, predstav itd., tako da slednjič tudi na Dunaju n. pr. ne bomo več tako ločeni od vsega sveta in bomo dobili stika z ondotnimi našimi ljudmi. Saj je to navsezadnje tudi kos važnega narodnega dela.

To, gospoda moja, so glavni cilji »Slovanske Lige« katoliških akademikov; dalo bi se jih navesti še več, pa naj jih bo za danes dovolj. Ker na mar mi hodi izkušnja, da je pač lahko govoriti o ciljih in jih naštevati, težje pa je dobiti res vnetih, vztrajnih delavcev zanje . . . Namen in pomen naše »Lige« pa mislim, da so vam dovolj jasno pokazala že dosedanja izvajanja. In gotovo lahko trdimo, da je ona mogoče ena najmlajših v številu naših kulturnih organizacij, pa sigurno ne najmanjša po svoji važnosti.

Preostaja mi končno le še naloga, gospoda moja, da se obrnem po naročilu predsedništva na našo javnost, tu zlasti na slovensko s prošnjo za podporo pri načrtu, da pridejo naša štiri društva na Dunaju na kak način do lastnega doma. Glejte, v Pragi so društva tako srečna, da so lahko nastanjena ne le pod eno streho, ampak takorekoč pod lastno streho, v koleju Arnošta z Pardubic, nekakem dij. domu. Tudi v Gradcu imajo Slovenci že svojo hišo, le na Dunaju nimamo še ničesar.

Iz vseh mojih besedi je bilo pa razvidno, kako velikanškega, da za »Ligo« naravnost življenjskega pomena je skupno stanovanje društev, ker je le na ta način zasiguran med njimi res stalen stik, res živa vzajemnost. Na Dunaju imajo sedaj sicer vsa štiri društva skupno stanovanje, to je isto, ki ste ga imeli »Danica« in »Hrvatska« še pred ustanovitvijo »Lige« in »Polonie«; bilo je le izhod v sili, provizorij za začetek, in kot tako absolutno ne zadostuje za vsa društva. Prostori so vrh tega strašno nezdravi in nezadostno opremljeni, kar mi bodo tovariši radi potrdili, če se spomnijo, kako so celo dolgo zimo prezebali po mrzlem tlaku. Dokler pa nimate »Lipa« in »Polonia« vsaj tudi vsaka svoje sobe, se ne morete razširjati in naraščati,

kakor od njiju lahko upravičeno pričakujemo pri tolikem številu čeških, ozir. poljskih akademikov. S selitvijo drugam je pa velik križ, ker se pri tej stanovanjski draginji težko dobe primerni prostori, ki bi ne bili preveč horentno dragi in kjer bi bili mi sigurni, da nas kot Slovane gostoljubni Dunajčanje ob prvi priliki ne postavijo na cesto. — Nevarnost je zato, da si bodo Čehi in Poljaki iskali svoje lokale drugod, kar bi bilo seveda velik udarec za praktično našo vzajemnost. Zato moramo napeti vse moči, da se temu kako izognemo.

Spontano se je torej rodila želja po skupnem domu, ki bi nudil recimo v enem traktu stanovanje posameznim društvom ter vrhutega vsaj eno večjo dvorano za skupna zborovanja, za številne občne zборе in sestanke, da bi ne bilo več treba vedno iskati sob zunaj po mestu po gostilnah. Drugi prostori bi se pa itak lahko oddali strankam v najem. V »Ligi« smo vsled tega že dolgo razmotrivali razne možnosti, kako bi se dala ta lepa ideja uresničiti. Dokler nimamo takega mecena kot Čehi v Pragi, smo navezani na prijatelje našega gibanja po domovini. Izmed raznih form se nam je za enkrat zdela najenostavnejša ta, da kar apeliramo na dobra srca naših podpornikov, da dajo pri vsakem narodu direktno svojemu društvu podpor za ta namen ali pa — morda oportunejše — podobnim korporacijam kot pri Slovencih »Leonovemu starešinstvu«. Ti faktorji bi potem napravili določno pravno pogodbo ter vložili zbrane svote skupaj v nakup primerne hiše. Poznejša uprava bi se lahko poverila od vsake narodnosti enemu zaupniku na Dunaju, ki bi tvorili vsi skupaj nekak upravni svet. Nobenega dvoma ni, da bi se dala stvar nekako tako izvršiti.

Tovariši Čehi upajo, da bodo nabrali primerno svoto, ki pripade nanje, že te počitnice. Tovariši Poljaki imajo tudi dovolj visokostoječih svojih krogov. Tovariši Hrvatje dobivajo vedno več tal v domovini in Slovenci? — Trdno se nadejamo, da nas naša javnost ne bo pustila na cedilu, temveč nas bo velikodušno podprla, da ne bomo Slovenci, ki slovimo kot zgledno organiziran narod, zadnji doprinesli svojega obola za realiziranje našega slov. dij. doma na Dunaju. Če vidite, da ima danes skoro vsaka večja vas že svoj društveni dom, potem mi boste priznali, gospoda moja, da tudi ideja našega doma na Dunaju ni iluzija, ni utopija, priznali tembolj, ker je velikanska važnost njegova tako jasna. Res, da morajo naši krogi neverjetno mnogo žrtvovati v dobre namene, ali to je načrt, ki ni zanj, po mojih mislih, prevelika nobena žrtev. Zakaj če le kje, bi tu denar gotovo veliko koristil. Saj bi bilo to na dobro nešetitim dijaškim generacijam. In vrhutega se gre pravzaprav

le zato, da spravimo naenkrat kapital skupaj, ki ga tako izdajamo že za sedanje stanovanje v primeroma malo letih. Potem bi bila pa enkrat za vselej ta skrb pri kraju.

V razne podrobnosti se mi tu ne kaže spuščati, ker se lahko uravnajo pozneje tako ali drugače, tudi nisem imel namena naštevati še drugih načrtov, ki bi se dali združiti v eno podjetje; to si lahko oskrbi vsakdo sam. Dovolj, da se je ta misel enkrat javno sprčžila. Na vseh, ki jim je razvoj našega dij. gibanja na srcu, pa je, da se zavzamejo zanjo in jo vsak po svoji moči podpirajo. Treba je skupnega dela, dela z združenimi močmi; zlasti se mora tu celo naše dunajsko dijaštvo v polni meri zavedati svoje dolžnosti, ker — to ponavljamo — zastonj je pričakovati, da bi predsedništvo »Lige« samo kaj doseglo, če ne bo delal vsak posameznik z vso požrtvovalnostjo za uresničenje te stavbe, ki bo naši organizaciji v prosep in ponos! — Zakaj, slavna gospoda, v mozaiku ciljev, ki sem vam jih razvil, je ta gotovo eden najnujnejših. Zato je moja želja ob sklepu ta, da bi bil vidni pozitivni uspeh današnjega »Liginega« zborovanja postanek našega doma na Dunaju. V to pa pomozi naše delo, v to pomozi Bog!

Visokošolski vestnik

Socialno delo nemških dijakov. (F. V.) Socialno delo je dijaštvu potrebno. Dijak se ne sme oddaljevati od svojega ljudstva in ga prezirati. Razlika, ki je še vedno med izobraženstvom in preprostim ljudstvom in ki bo gotovo tudi ostala, se mora omiliti, predsodki, ki se čujejo na obeh straneh, se morajo odstraniti, medsebojno zaupanje naj premosti prepad, ki ju je dozda ločil. Dijak je dolžan iskati stika z ljudstvom, podati mu roko in spoznati njegovo dušo, njegove težnje, njegov slab položaj. Dijak, ki hoče enkrat biti vzgojitelj in voditelj ljudstva, mora prej prodreti v njegovo notranjost in se natanko poučiti o njegovem faktučnem stanju. Ni dovolj, če študira socialno vprašanje v svoji sobici in tuhta, kako bi se dalo rešiti. Treba je iti vun in praktično začeti tam, kjer je najbolj sila. Pota se odpirajo sproti in vedno več jih je. Vprašanje se kopiči k vprašnju, vse čaka rešitve. Nemško dijaštvo se je zavedlo o pravem času. Ravnokar je izdalo »Tajništvo socialnega dijaškega dela« (Sekretariat Sozialer Studentenarbeit) letno poročilo, ki podaja jasno sliko o vspehih in nevspehih, o težkočah in ovirah pri socialnem delu nemškega dijaštva. Samo nekatere stvari naj povzamemo iz tega poročila, ker je »Zora«

poročala o socialnem delu nemškega dijaštva že v lanskem letniku. Poročilo opisuje sredstva, ki so služila pri njihovem delu, kaže smotreno nadaljevanje započete delo, kakor tudi nove smeri in naloge, katerih so se lotili tekom zadnjega leta. Število ferialnih društev, ki imajo namen seznaniti med počitnicami dijaštvo z delavstvom, je naraslo na 211 in so priredili 440 predavanj in poučnih ekskurzij. Radi smotrenega in intenzivnega dela so osnovali socialnodijaške centre, posebno v večjih industrijskih krajih, z namenom, da bi dajale direktiv ferialnim društvom. Posebno pozornost so obračali stanovanjskemu vprašanju in ga pospeševali literarno in osebno. Da bi prišli kolikor mogoče v stik z delavstvom, so priporočali popotovanje v industrijske kraje. Izposlovali so svojim članom brezplačno prenočišče v rokodelskih domih, kjer so spoznali pomočnike in vajence. Da bi bolj razširili socialno dijaško gibanje, so izdali več letakov. Lep razvoj so pokazali delavski tečaji, katerih je bilo 160. Udeleževalo se jih je približno 4500 delavcev in delavk. Podučevali so dijaki in dijakinje, zadnje zlasti v ženskih tečajih. Tudi karitativno delo v Vincencijevih društvih je rodilo lepe sadove. Med dijaštvom in delavstvom se je propagirala misel abstinence in dosegla precej uspehov. Dijakinje so zelo pridno sodelovale, bodisi pri centralah ali pri ferialnih društvih; potovale so in predavale v ženskih društvih, skrbele za lepo uredbo in spopolnitev knjižnic. Razširjali so dobro časopisje in seznanjali javnost s svojimi cilji in nameni. Pri tem jim je šlo na roko tudi nedijaško časopisje, zlasti obrtno. Le tako je bilo mogoče v teku osmih let priti do rezultatov, kakor jih podaja poročilo. Če bi jim časopisje ne pomagalo, bi ne mogli niti pol tega doseči, kar so. To socialno dijaško gibanje, ki poganja na Nemškem tako lepe mladike, naj bi se razširilo tudi do nas in pognalo tu močne korenine, ki bi srkale dovolj soka in ga dovajale krepkemu stebelu, našemu slovenskemu ljudstvu.

J. Ž.

Enoletno prostovoljstvo. Novi brambeni zakon je povzročil tudi spremembo prostovoljskih šol. Dozdaj je trajala enoletna prostovoljska šola od 1. oktobra do 30. aprila. Letos so to predrugačili. Pri pehoti, konjenici, topništvu, pri tehničnih, trenskih in sanitetnih četah so aktivirali z 12. oktobrom enoletne prostovoljske oddelke (Einjährig-Freiwilligen Abteilung) in jih spremenili s 1. decembrom v šole za rezervne častnike (Reserve-officierschule). Za detaširane bataljone v 15. in 16. koru so ustanovili prostovoljske oddelke v Sarajevu in Dubrovniku, kamor pošljejo skoro vsi ostali polki po enega, dva ali tri prostovoljce.

J. Ž.

Nemiri na avstrijskih vseučiliščih. Predrznost svobodomi-selnih dijakov presega že meje. Katoliškemu dijaštvu ne puste vstopa na visoke šole ali jih pa smatrajo le za goste, ne za enakopravne. V Inomostu so ubili medicinca Ghezze, člana katoliškega akademičnega društva »Rhaeto - Bavaria«, na Dunaju pretepajo katoliške dijake in jim zabranjujejo vstop na vseučilišče. Z druge strani pa vplivajo sedanje politične razmere razburljivo na dijaštvo, ki demonstrira skoro v vseh vseučiliških mestih. Lvov, Črnovice, Praga, Dunaj so bila priča precejšnjih nemirov. Jugoslovansko dijaštvo na Dunaju, ki se je veselilo zmag balkanskih narodov, je bilo tepeno s palicami od dunajskega občinstva. Nekaj so jih tudi zaprli in čakajo sodbe.

Avstrijske univerze (gl. Stud. III. V. 1—2) so imele v šolskem letu 1911/1912 22.733 slušateljev. Slušateljic je bilo 1772 (7·8%), na Dunaju 491, v Lvovu 425, v Krakovu 344, v Pragi 156. Po fakultetah je bila razdelitev sledeča: Theol. 1521, pravnikov 10.849 (47·7%), med. 4466 (19·7%), phil. 5897 (25·9%). Rednih slušateljev in slušateljic je bilo v celoti 19.952, izrednih 2663, hospitantov in hospitantk pa 118. L. S.

Eksportna akademija. Že več let se prizadevajo slušateljki eksportne akademije, da se podeli akademiji naslov: visoka šola. Letošnje leto se je konstituiral poseben odbor, ki ima nalogo, energično nastopiti za upravičeno zahtevo. To utemeljujejo s tem, da se vrši poduk popolnoma znanstveno in da delovanje eksportne akademije ne zaostaja za drugimi visokimi šolami na polju znanstvenega raziskavanja. Slušateljcem se je že večkrat obljubovala visoka šola, a je ostalo pri obljubi. Ker so letos energično nastopili in so pripravljeni seči tudi po skrajnih sredstvih, je upanje, da jim ugodé in dajo akademiji naslov visoka šola, ki bo enakopravna drugim avstrijskim visokim šolam. J. Ž.

Slov. kat. akad. teh. društvo »Danica« šteje v letošnjem 37. tečaju 72 rednih članov. V društvu deluje šest klubov: telovadni, medicinski, pevski, hrvaški, češki, poljski. Zadnji čas se je ustanovil tudi abstinenčni krožek. Redno vsak torek predava pri slovensko-hrvaškem večeru g. drž. in deželni poslanec dr. Krek, na dveh izrednih občnih zborih pa se je sprejel nov društveni poslovnik. Za prvoletnike se je priredil večer s prezanimivim predavanjem star. L. Sušnika o zgodovini in načelih »Danice«. Odbor: predsednik Fr. Maršič, iur., podpredsednik Iv. Jenšterle, med., tajnik Fr. Koblar, phil., blagajnik Gabr. Majcen, teh., I. knjižničar Fr. Mlinar, iur., II. knjižničar Ad. Ivančič, phil., zapisnikar Fr. Kapus, phil., gospodar Cir. Mrak,

iur., arhivar Iv. Žgur, vet.; revizorji: Angela Piskereček, phil., Lovr. Bogataj, iur., Iv. Perne, iur.

Slov. kat. akad. tehn. društvo »Zarja« je štelo v letnem tečaju 1912 4 častne člane, 6 ustanovnih, 38 starejšin in 21 rednih članov. Promoviral je za doktorja prava star. Ant. Ogrizek. Vršili so se 4 redni in 1 izredni občni zbor. »Zarja« je bila v najožjem stiku z bratskim društvom »Preporod«, čigar prireditve so »Zarjani« v lepem številu obiskavali. V društvu so bili štirje odseki: organizacijski (3 seje), obrambni (2), socialni (2) ter klub filologov (4 seje s predavanji). Prijateljskih sestankov je bilo 5 s 3 predavanji. V vseh organizacijah, kolikor jih je v hiši društvo sv. Marte v Gradcu, so »Zarjani« aktivno delovali; tako sta bila v odboru izobraževalnega društva »Kres« dva »Zarjana«, »Zarjan« je bil predsednik »Orla«, dva tovariša sta bila v predsedstvu Dekliške zveze, štirje v kuratoriju društva svete Marte. V omenjenih organizacijah je bilo skupaj 10 predavanj, vrhutega je dala »Zarja« svoje prostore na razpolago za fantovske večere, ki so se vršili vsako nedeljo zvečer pod vodstvom star. Puntarja. V počitnicah so predavali tovariši doma v izobraževalnih društvih, prirejali v lepem številu Slomškove slavnosti, veselice itd. Slov. kat. akad. tehn. društvo »Zarja« v Gradcu si je na občnem zboru dne 8. novembra 1912 za zimski tečaj 1912/13 izvolilo sledeči odbor: Anton Kodre, cand. iur., predsednik; Dominik Žvokelj, stud. iur., podpredsednik; Avg. Habermut, stud. iur., tajnik; Josip Pavlin, stud. med., blagajnik; Ignacij Voštar, stud. phil., knjižničar; Ivan Drobnič, stud. med., gospodar, Zoran Jošt, stud. med., odborniški namestnik.

Gradec. 10. oktobra 1912 je umrl v Gradcu ustanovni član »Zarje«, Benedik Ivan, župnik v pokoju. Pokojni je zapustil našemu društvu lepo število knjig. N. p. v m.!

D. Ž.

Društveno gibanje v »Zarji«. V društvu so se vršili do II. občnega zbora dne 6. decembra trije prijateljski sestanki, ki so bili vsi jako dobro obiskani; eden je bil skupno z bratskim društvom »Preporodom«. V časih, ko se tako povdarja jugoslovanska ideja, ko se oznanja bratstvo med slovenskim in hrvaškim narodom, je potreba, da se slovenski in hrvaški dijak kolikor mogoče dobro poznata; nujno je potrebno, da se slovenskemu in hrvaškemu dijaku tudi nudi prilika, da spoznata preteklost in sedanji položaj bratskih narodov. Zaradi tega je sklenila »Zarja« sporazumno z bratskim društvom »Preporodom«, da se vrši vsaj vsak mesec skupen prijateljski sestanek, ki bodi izključno posvečen razmotrivanju in študiranju jugoslovanskega vprašanja. Na prvem skupnem prijateljskem sestanku je predaval tovariš iz »Preporoda« o zgodovini hrvaškega naroda,

prva doba; na prihodnjem pa predava tovariš iz »Zarje« o slovenskih razmerah. Na ta način se pri nas praktično pripravlja pot za zблиžanje obeh bratskih narodov. Največjega pomena je seveda, da ima bratsko hrvaško društvo svoje prostore zraven »Zarje«, a čitalnico imamo skupno. Pri nas je razmerje med obema društvoma tako prijateljsko, da se čutimo res kot sinove enega slovanskega naroda. Na drugem prijateljskem sestanku je pa predaval tov. Rueh o gospodarskem pomenu regulacije Ljubljani. V društvu delujejo štirje klubi, in sicer: obrambni, organizacijski, socialni in klub filologov. Delovanje v »Kresu« je letos jako živahno in plodonosno, kar nas more le veseliti. Potrebno se mi zdi, da izve naše dijaštvo, koliko moči žrtvujejo »Zarjani« za »Kres«; potrebno in koristno je, da to izvedo naši abiturijentje, da so si popolnoma na jasnem o zahtevah, katere stavi »Zarja« na vsakega novega člana glede delovanja v »Zarji« kakor v »Kresu«. »Zarja« potrebuje dobrih in požrtvovalnih delavcev, ker ima jako obširen delokrog. Od prvega občnega zbora 8. novembra so imeli tovar. »Zarjani« v »Kresu« šest predavanj; vodijo socialni kurz pri Orlu, dekliško zvezo, društvo sv. Marte in J. S. Z. V »Kresu« opravljajo »Zarjani« mesto tajnika in knjižničarja in vodijo »Čebelico«. Društvo je priredilo dva izleta: 9. novembra k Sv. Martinu in 20. novembra poučen izlet v pivovarno bratov Reininghaus skupno z bratskim društvom »Preporodom«.

D. Ž.

Spomin desetletnice »Zarje« — v nemškem listu! Sedim v kavarni s prijateljem: govoriva o domovini, govoriva o literaturi in last not least o čudnorazpeljanih nitih, ki jih predejo širom širnih in ozkih mejâ učenj diplomati v teh težkih dneh. Navsezadnje je jezik obstal in zalistala sva to in ono revijo — to in ono Illustrierte. Tako sem prišel do 243. števil. 10. zvezka letošnje »Österreichische Illustrierte Zeitung«. Razne učene glave in razne prizore z rata jugoslovanske države sem videl do te strani; na tej pa se zavzame oko nad znano sliko, ki visi v našem društvu. Je to reprodukcija plakete, ki jo je poklonilo bratsko društvo »Danica« svoji sestri »Zarji« o priliki njene desetletnice. Tekst k sliki je pa naslednji: »Der kath. akadem. Verein »Morgenröthe« (»Zarja« so brž v uredništvu prekrstili. Zakaj? Kdo ve?) beging kürzlich das Jubiläum seines 10jährigen Bestandes. Aus diesem Anlasse wurde dem Vereine eine vom Bildhauer Jos. Vrbanija modellierte Gedenkplakette von der kath. Studentenschaft Krains überreicht. Die Plakette zeigt eine Apotheose, die die Zwecke und Ziele der genannten Vereinigung veranschaulicht. Ein Bauer und seine Tochter begrüßen die Morgenröthe einer besseren Zukunft, die im Zei-

chen des Kreuzes über die Landschaft (gemeint ist hier die Stadt Marburg) aufsteigt.« — Tako nemški list! A sedaj žalostno vprašanje: Kako da ni prišel »Dom in Svet« do današnjega dne do misli, da bi se spomnil desetletnice »Zarje«? Prinesel bi lahko ravno tako kot nemški reprodukcijo omenjene plakete in obenem tudi reprodukcijo slike, ki jo je »Zarji« poklonil ob desetletnici naš praški »Dan« in je delo naše mlade moči g. Kambiča. Obe deli bi ne bili v nečast ilustriranemu delu. Mogoče se pa še vse to zgodi — dasi post festum! — In k vsemu temu še eno vprašanje, ki je v zvezi s prvim: Ali je »Dom in Svet« prezrl naš jubilej, »Zarjino« spomenico? Tako brezpomembna ni in bi zaslužila vsaj par vrst med ocenami. Tudi »Čas«, kar je še bolj čudno, je zabil nanjo. — Te misli sem ob naši plaketi v nemškem listu povedal prijatelju. Kadil je cigareto, delal spretno kolobarčke v zrak in gledal za njimi in menil: »Domovina, domovina!«

J. L.

Akademija »Sv. Karola« v Gorici. Vršilo se je v II. tečaju šolskega leta 1911—12 dvanajst rednih sestankov z dvanajst predavanji. Na I. sestanku je predaval tov. Šcek: »Današnje stanje kmečkega stanu«; na II. tov. Slamič: »O narodnosti«; na III. tov. Podržaj: »Pomen in vpliv leposlovja«; na IV. tov. Likar: »Svobodna šola«; na V. tov. Gabrovšek: »Zgodovinski razvoj komunizma«; na VI. in VIII. tov. Filipič: »Četrta in sedma zapoved dekaloga«; na VII. tov. Pajntar: »Ali je katoliška Cerkev nasprotna kulturi«; na IX. tov. Malalan: »Družba sv. Rafaela in izseljevanje«; na X. tov. Trdan: »Oglejski patrijarhat in njega pomen za razširjanje kulture in vere po naših krajih«; na XI. č. g. Novak: »Liberalizem«; na XII. tov. Jelovčan: »Monizem«.

Občni zbor Slovanskega podpornega društva v Gradcu. Vršil se je dne 11. novembra 1912. in naznanjen je bil za 4. uro popoldne; bilo je pa že blizo 5. ure, preden ga je otvoril g. prof. dr. Byloff. Pred občnim zborom so se vršila pogajanja pri prof. Byloffu in prof. Murku zaradi nove zahteve »Zarje«. Ker je število članov »Zarje« letos precej poskočilo, je sklenil prijateljski sestanek, da zahteva letos »Zarja« štiri odbornike zase, medtem ko je imela lansko leto le dva odbornika, in to zahtevo je predložil tov. predsednik pri pogajanjih. Nasprotniki seveda niso hoteli pristati na našo zahtevo, naš zastopnik pa je odločno vztrajal pri našem sklepu in vsled tega so se pogajanja razbila. »Zarja« je sestavila samostojno listo, in sicer: štiri Zarjane in pet nasprotnikov; združeni nasprotniki zopet svojo, in sicer: šest svojih in tri Zarjane. Pred glasovanjem je naznanil profesor Byloff, da imajo pravico glasovanja le Slovenci in Hrvatje iz v državnem zboru na Dunaju zastopanih kronovin; glede glasova-

nja je pa odločil, da se glasuje najprvo za one kandidate, katere ima skupna lista Zarjanov in lista nasprotnikov; izvoljeni so bili trije Zarjani in pet nasprotnikov. Pri volitvi za devetega odbornika so nas združeni nasprotniki preglasovali, a vsekakor je »Zarja« lahko ponosna na izid glasovanja; razmerje je namreč bilo 25 : 30. Tako je »Zarja« dobila le tri odbornike in po volitvi je vstal tov. Remec in protestiral, ker se naše zahteve niso upoštevale in zopet označil stališče, katero zavzema »Zarja« glede Slovenskega podpornega društva. Na občnem zboru se je ponovila ista stara pesem, da vse, »kar leze in kar gre«, glasuje proti zahtevam katoliškega dijaštva. To se mi zdi potrebno javno pribiti, ker se nekateri naši ljudje pustijo varati od divjakov, ki pravijo, da niso ne liberalci, ne radikalci, a proti katoliškim dijakom pomagajo liberalnemu in radikalnemu dijaštvu vedno in povsod.

D. Ž.

Srednješolski vestnik

Slovanske srednje šole v Avstriji. (Gl. Stud. Hl. V. 1—2.)

Slovansko srednješolstvo v Avstriji se poslednja leta veselo razvija, vendar še daleko ni v pravem razmerju s številom nemških zavodov in s številom prebivalstva. Od leta 1875—1905 se je povečalo število realk, gimnazij in realnih gimnazij vsega skupaj za 130 in sicer nemških 44, čeških 49, poljskih 22, rusinskih 5, slovenska 1, hrvatske 3. Italijani so izgubili 3. Leta 1908 so imeli Nemci 121 gimnazij in realnih gimnazij (moških) (49·2%), Čehi 51 (40·7), Poljaki 44 (17·9), Rusini 5 (2·0), Slovenci 1 (0·4), Hrvatje 5 (2), Italijani 6 (2·5). Poleg tega je bilo 12 deklisških gimnazij. Realk so imeli Nemci 56·6%, Čehi 31·6%, Poljaki 8%, Italijani 2·2%, Hrvatje 0·8%. Še leta 1895 je bilo na Moravskem 28 srednjih šol nemških, a čeških le 15. Z letom 1905 se začne razmerje obračati: čeških 32, nemških 29. Šlezija ni imela do leta 1883. nobene češke srednje šole, danes ima 3. Zanimivo je tudi, da je bilo na Češkem že leta 1885. več nemških kot čeških gimnazij ter več realk. V Galiciji imajo Nemci 2 srednji šoli, Rusini samo 6. Leta 1905. so imeli Poljaki 43 svojih srednješolskih zavodov, v Šleziji samo 1 gimnazijo, sedaj že 3 srednje šole. Slovenci niso imeli do leta 1905 niti ene svoje srednje šole, ampak samo mešane zavode: nemško-slovenske. Še bolj kričeče so bile razmere v Dalmaciji. Tam imajo Srbo-Hrvatje 5 srednjih šol, Italijani 2, medtem ko je bilo leta 1875 razmerje še obratno. Videti je, kako vzdržuje država vpliv nemščine v slovanskih šolah s tem, da ima ravno v nenemških krajih znatno

število takozvanih mešanih srednjih šol. Karakteristično je za poznanje narodnostnega položaja na srednjih šolah razmerno število dijakov posameznih narodov. Število nemških in madžarskih vidno pada. Leta 1869. je študiralo Nemcev v Avstriji 48·4%, leta 1900 že le 43·9 %, Madžarov leta 1869 0·5%, leta 1900 samo 0·2%. Med Slovani raste najbolj število dijaštva pri Poljaki. Čehov je študiralo največ leta 1880., to je 29·3%. Število Slovencev in Hrvatov kakor tudi Poljakov na gimnazijah raste, Čehov in Nemcev zelo pada. Leta 1869. je bilo vpisanih na gimnazijah 20·8% Čehov, leta 1908 samo 16·9%. Mlajša generacija se nagiba tu vedno bolj k realnemu študiju in odvrča od klasične izobrazbe. Leta 1869. je bilo na realkah Čehov 24·2%, leta 1908. že 32·2%. Veliko število slovanskega dijaštva v Avstriji obiskuje srednje šole s tujim učnim jezikom. Tako je študiralo na nemških gimnazijah na Češkem leta 1908. Čehov 277, na Moravskem 929, v Šleziji 76, na Dunaju 107, drugod 134. Na nemških realkah istega leta na Češkem 424, na Moravi 483, na Šleskem 25, na Dunaju 128. Nasprotno pa je bilo število Nemcev na čeških zavodih neznatno; na primer na gimnazijah na Češkem 25, na Moravskem 66, na Šleskem nobeden. Slovencev je študiralo na tujih gimnazijah l. 1908. 751, največ na nemških, na realkah 711 (niti ene slovenske). Podobno se godi Rusinom, od katerih je bilo navezanih samo v Galiciji 2337 na tuje gimnazije, to je nad 50 %, na realkah pa 200; nič boljše ni v Bukovini. Pri Srbo-Hrvatih le 160. Profesorjev je na gimnazijah: nemških 43·1 %, čeških 20, poljskih 24·6, rusinskih 2·8, slovenskih 0·1, hrvaških 1·7, v celotnem številu 5706 (l. 1908.), na realkah 56 % Nemcev, 32% Čehov, 8·7% Poljakov in 0·6% Hrvatov. Zanimivo, kakšna gorostasnost izvira tu iz tega, da je država štela profesorje na mešanih zavodih vsepočez za Nemce; primerjajte samo številko o Slovencih: potemtakem imamo mi celih 5 in pol slovenskih profesorjev! — Izmed dijaštva v Avstriji so najboljše prospevali pri učenju Slovenci, potem Čehi, potem Rusini, potem Srbo-Hrvatje, tedaj Slovani; najslabše Italijani: — 12%. Tudi število štipendij kaže zanimive razmere. Razmeroma največje imajo Nemci: na enega dijaka pride pri njih okroglo 260 K, pri Slovencih n. pr. le 170 K. Zanimiv je tudi pogled na statistiko drugih srednjih šol, kakor učiteljišč in strokovnih srednjih šol. Po poslednji državni statistiki niso imeli izmed Slovanov edini Slovenci nobenega ženskega učiteljišča! Čehi jih imajo na Češkem 2/3, na Moravskem 4. Kar se tiče drugih šol, imajo poleg Nemcev največ privatnih trgovskih šol Čehi. Niti ene višje trgovske šole nimajo Slovenci in Srbo-Hrvatje. Tudi Poljakov študira izredno malo trgovske vede. Najžalostnejša je stvar pač

pri strokovnih šolah. Državnih obrtnih šol imajo Čehi za polovico manj kot Nemci, Poljaki $\frac{1}{2}$, drugi Slovani so skoro popolnoma brez njih. Samo na neslovanskih takih zavodih študira okrog 600 Slovanov. Če pomislimo, da ekzistirajo ravno za obrtne šole velike državne štipendije, je to razmerje za nas Slovane velika izguba. Gospodarskih srednjih šol imajo od Slovanov nekaj samo Čehi in Poljaki. Slovenci so imeli l. 1908. tri nižje kmetijske šole, Rusini 1. Gozdarske srednje šole pričajo isto: Nemci 3, Čehi 1, Poljaki 1, drugi Slovani 0. — Ta pregled govori glasno, da manjka še mnogo, preden bomo imeli Slovani pri srednješolstvu pravični del, ki nam gre. Treba je predvsem medsebojnega poznanja v teh rečeh, potem pa skupnega boja za dosego pravičnega razmerja. Slovanske organizacije profesorstva oziroma učiteljstva čaka tu široko polje. L. S.

Sestanek primorskega kat. nar. dijaštva v Gorici. Dne 17. in 18. avgusta t. l. je priredilo primorsko kat. nar. dijaštvo sestanek v Gorici pod pokroviteljstvom dr. Pavletiča. Dijaštvo je pokazalo svojo zrelost in ljubezen do dela in domovine: v znamenju križa. V soboto, dne 17. avgusta, je bil občni zbor »Podružnice S. D. Z. za Primorje« (glej poročilo v zadnji številki »Zore«). V nedeljo je bila pontifikalna sveta maša, ki jo je daroval preč. mons. Castelli z. Ob 10. se je vršilo zborovanje v »Centralu«. Predavala sta tov. Bitežnik »Dijak in socialno delo« in tov. Koruza »Dijak — organizator«. Predavanji sta bili temeljiti, za abiturijente dovršeni. V debato so posegli dr. Pavlica, dr. Srebrnič, urednik Kremžar i. dr. Popoldne se je vršila predstava v proslavo rojstnega dne Nj. Veličanstva cesarja Franca Jožefa I. Igrala se je Finžgarjeva igra »Naša kri«. Režijo je vodil abit. Al. Res. Predstave se je udeležilo ogromno občinstva, med drugimi namestnik c. kr. okr. glavarstva visokorodni g. Rebeč in mnogo odlične gospode. Predstava je bila v moralnem in gmotnem oziru dozdej najboljša dijaška prireditvev. Zvečer se je vršil na vrtu »Centrala« komerz, kateremu je predsedoval dr. Brečelj. Brez stanovske razlike so se oglašali govorniki. Najlepši trenutek je bil, ko je vstal naš rojak na daljnem vzhodu tov. Rutar iz Vladikavkaza in prinesel pozdrav svoje družine. Hrvaško kat. nar. dijaštvo je zastopal tov. Ivopalčić, ki je tudi nastopil s »Pesmijo mladine« Zupančiča in s solospevi. Vtis sestanka na ljudstvo je bil kar najboljši. Čutilo je, da lahko upa na — trud in žulje svojih rok.

Socialni vestnik

Ljudsko štetje v Bosni in Hercegovini. Tekom poletja je izdala deželna vlada za Bosno in Hercegovino »Razvid ljudskega štetja v Bosni in Hercegovini od 10. oktobra 1910.« Rezultat je sledeči: Civilnega prebivalstva je 1.898.044 (1.568.092 l. 1895.) duš, od teh domačinov 1.783.453, avstrijskih podanikov 46.859, ogrskih 61.151 in drugih 6581. Kot materni jezik so navedli: 1.822.564 srbsko-hrvaški, 22.968 nemški, 10.975 poljski, 7886 španski, 7431 rusinski, 7045 češki, 6443 ogrski, 5419 ciganski itd. Po veroizpovedi se razdele: 825.418 pravoslavni; 612.137 mohamedancev, 442.197 katoličanov (med temi 434.061 rimskih in 8136 grških); 11.868 judov (med njimi 8219 Špancev); 6342 protestantov; 82 privržencev raznih veroizpovedi.

Kultura in verstvo

Akademična Marijina kongregacija v Gradcu. Z veseljem moramo konstatirati dejstvo, da med graškim visokošolskim dijaštvom katoliška misel vedno bolj in bolj napreduje; to dokazuje vedno naraščajoče število akademikov pri kongregaciji. Več kot 60 visokošolcev prihaja ob ponedeljkih zvečer v cerkev oo. jezuitov v Sporgasse, kjer ima krasne apologetske govore voditelj akad. kongregacije. Pred govorom zadoni iz mladih grl Marijina pesem »Um dein Bildnis am Altar«, po govoru so litanije Matere božje s sodalsko molitvijo in blagoslov. Po blagoslovu pa za slovo kaka druga Marijina pesem. Omeniti moram, da se »Zarjani« redno udeležujejo kongregacije in brez tehtnega vzroka gotovo nobeden ne izostane, čeprav ni obisk Marijine kongregacije obvezen. V kongregacijo prihajajo dalje člani bratskega društva »Preporod«, člani nemških akad. društev »Caroline« in »Traungau«, par nemških divjakov in dva Poljaka.

D. Ž.

LEPOSLOVNA PRILOGA

Narte Velikonja:

Na promenadi.

Plešejo žarki in s harfo igrajo,
barve prebirajo bleskov skrivnost,
cestno prerivanje v šipah bleskeče,
mavrica kradoma, v luči trepeče
išče vseh biserov skrito novost...

Školjke zaspane prek oken bežijo,
da za zrcala zakrijejo bol —
cesta očesu vse tajne odkriva —
strast se ob grehu skoz luči preriva
in od slabiča zahteva obol...

Blesk teh oči tak zamamljeno pije,
v sebi preлива vso hipno prelest;
krik trepeta in se širi in bega,
krili, zvoni, valovi in preprega
pota in tire razžarjenih cest...

A te oči kakor oglji ognjeni,
ustna — na njih verolomna povest...
Dragica, tukaj so dihi strupeni,
blodi li, srka korak izgubljeni
nase še zadnjo, že zadnjo zavest? —

Kdo si, da prideš si sam mimo vogla
kakor neznanec iz puste nasprot? —
Kdo si, da vstavlja, vprašuje boječa
duša samotna, vsa bolna, trpeča:
»Ali gre v smrt tvoj zamišljeni pot?«...

Povej! —

Srce pa molči in drhti, koprni
vse bolno naprej
izmed ljudi,
ki kradejo, trgajo src ideale
in rušijo v smehu le v prah katedrale
in cilje mladostnih oči...

Narte Velikonja:

Utrip blagoslovljenih hipov.

V duši zapel je presunjeni klic,
kakor da je nad vasico prebelo
viknilo dvoje osupnjenih ptic,
ki si nasproti iz dalj prihitelo. —

Nocoj, nocoj
svetloba skoz meglo na cesto se suje,
nocoj, nocoj
preradostna duša svoj praznik praznuje,
vasuje in vriska nad samo — seboj...

Vzklila je v srcu kot cvetka osamljena
sveta skrivnost, ki bolest ji je mati,
duša rodila jo — sama omamljena —
dete ji lastno velelo je vstati...

Prek svetlih cest
živi vse preradostne sanje in poje
in vsa prelest,
ki lastno srce ji odvija povoje,
čutila, rodila je — samozavest...

Mlade moči so peruti razmahnile,
v dušo vseh zubljev bolesti so dahnilo —
sladke bolesti, ki vriskajo, hočejo, iščejo, jočejo,
v prsih nas pečejo, grizejo, palijo,
žgejo kot plameni vic.

Nocoj, nocoj
se nad menoj razžarel, razplamtel je
siadak pokoj
in mir zaželjeni vso dušo ogrel je
prevzel jo in prosil jo: »Pojdi z menoj!«...

Josip Lovrenčič:

Pravljica.

Enkrat je bilo: Živel je otrok, kakor jih tisoč živi
od vekov; od vekov njegovo ime se jim v čelu blišči:
človek!

Rastel je in je dorastel in se je zgodilo,
da se je v njem hrepenenje vzbudilo
in mu je palico dalo v roko.
Stisnil jo je in izžel ji je solzo...
Slovo!

Šel je in romal: Zvezdo so gledale mlade oči,
v dalji se mu je zlata smehljala:
Prideš, me vtrgaš, vse ti bom dala,
kar ti nemirno srce želi! —

Šel je in šel in je romal in romal — daleč šla cesta,
daleč se strinjalo z zemljo nebó,
z upanjem venčana volja družica mu bila je zvesta
in govorila, bodrila ga spotoma večkrat takó:
Z mano dosežeš jo, če z mrzlo roko za deveto goró!

Dalje in dalje je šel in je romal in srečal spoznanje.
Da si mi zdravo! Daj, razodeni, ali so sanje
me preslepile, ali je res tako daleč v daljavo,
kjer se smehlja mi zvezda vabeča —
sreča! —

Takrat, takrat se je zvezda vrnila
in tema jo v dalji je z zemljo strnila ...
Popotnik je palico stisnil, izžrel ji kri:
konec je bilo njegove poti!

Alojzij Remec:

Sveti Miklavž in trije bratje.

Priromal je sveti Miklavž med nas,
obiskal tri brate, vesele študente,
in angel na vago je njih dal talente
in parkelj se je dolgočasil tačas.

Pa prvi bil brat je priden jurist,
kot takih po svetu zdaj malo jih roma,
Miklavž mu je dal darilo: — Diploma —
napis je nosilo — goré naše list. —

Pa drugi študent je bil velik falot,
da vino je morje, on v njem bi bil riba,
darilo zanj bilo je trnjeva šiba,
delirium tremens in jarek in plot.

Kaj bil pa je tretji, najmlajši brat?
Režal se je parkelj, režala bisaga:
sem prideš, ti dušica, nič ne pomaga ...
Ni čuda ... Nesrečnež je bil — literat.

France B.:

Žarenje južnih sanj . . .

Zunaj je jesen,
zre skoz vejevje:
zlata povese
opletla se v drevje —
misli otožne
so zazvene,le,
ideje rožne
izkrvavele
proti zapadu,
tam plamenijo

v zarji večerni —
proti zapadu
nam hrepenijo
pógledi verni,
kot da Italijo,
Napoli bella
sreča nam vzela — — —
— — — — — — — — — —
zunaj je jesen,
zre skoz vejevje — — —

Alozij Remec:

Ob dvanajsti uri.

Dvanajst se udarcev v noč je razletelo,
v temó se, v nepovratnost je zagnilo,
dvanajst se lepih zlatih zvezd je utrnilo,
ki jih je solnce — večnost nam spočelo.

Bogve kje v dalji kri po zemlji leze
in v njej vojak z grenkó razprtimi očmi
leži raztegnjen in v delirij iz noči
grme mu smrt topovi, mitraljeze.

Bogve kje v dalji tista ladja plove,
ki ji Bodočnost je božanstveno ime? . . .
Bodočnost, ah! Srce še v smrti k tebi gre,
da uzre ti jadra v svitu zarje nove.

Narte Velikonja:**Naše dijaštvo in umetnost.**

Hočem podati par misli, ki se mi porajajo ob sedanjih literarnih razmerah, o sedanjem literarnem pokretu, dosedanjih rezultatih med našim dijaštvom, hočem pa tudi karakterizirati sedanji literarni naraščaj naših vrst.

Vsakemu je znano, da stoji sedaj vse stremljenje v taboru moderne, ki je naravo in čuvstvo tesno združila in prepletla, združila resnico in simbol, osvobodila se čuvstva »trpeti v imenu vsega človeštva« in začela živeti življenje individua in osebnosti. Zato je zahtevala pri nas kakor drugod avtonomnost umetnosti in umetnika; neodvisnost umetnika od potreb ljudstva, ki zahtevajo etične in ne pa estetične vzgoje, je bilo nje geslo.

Vendar je hotela iti moderna med narod in je šla tudi, ker je hlepela po realizmu, ne pa da bi bila hotela dati ljudstvu novega

bogastva, tudi mu ni hotela razkriti kakor v zrcalu njegove lastne duše. Ne! — Moderno je zanimalo pri prvih korakih ljudstvo v toliko, kolikor je mogla dvigati iz narodne psihe sama zase. A kmalu je zapustila realizem, ki ga ni niti dosegla in obdala je moderna pridobljene zaklade z žarom simbola, česar naše ljudstvo ni moglo umeti. Odtod toliko nerazumevanje Cankarja, odtod izrastki pod Župančičevim vplivom, odtod tolikrat imenovano cankarjanstvo med literarnim naraščajem.

Kaj sta Cankar in Župančič hotela, to nam je sedaj znano po njih lastni izpovedi, posebno pri Cankarju. Zamislil je kulturno dvignjenje naroda, ki trpi na gnilih razmerah filistrov in nerg, čutil se je poklicanega, da dvigne bič nad njimi v trdni zavesti, da drugače ni mogoče izboljšanja. A narodni pokret se je med tem gibal v smeri, ki ni odgovarjala njegovi misli in političnemu prepričanju, zato je segel po karikaturi. Zgrajali so se nad tem pa tisti, ki so stali na stališču narodne umetnosti, to se pravi: tisti, ki jim je narod narodna večina in ki niso marali vedeti, da ima Cankar pred očmi gotove kroge, ki spadajo tudi v narod, ki niso marali vedeti, da Cankarjeva umetnost ni dekla politiki. To moramo pribiti: Cankarju je ravno karikatura pripravila podlago za njegova umetniška dela, ki so postala pomembna za nadaljni razvoj simbolizma med Slovenci.

Ker ni risal samo karikatur, ampak šel tudi z ljubeznijo na delo, se je znal vživeti v milieu, ki mu ga je slikala živa fantazija, a fantazija mu je rodila le njemu popolnoma razumljiv simbol. To so pozabili tisti, ki so ga iz principa že obsojali, to smo pozabili mi mladi, ki ga nismo umeli, a prodajali modrost na debelo, da ga razumemo. Lahko bi spet kdo rekel, da je način njegovega pesništva pogrešen, ker ga nihče ne ume. Opravičuje se sam, opraviči ga sploh struja moderne, ki pravi, da se umetnik ne sme ozirati na ljudstvo, tudi se ne spuščati k ljudstvu; to nalogo ima estetsko izobrazena kritika: umetnik je poklican samo, da dviga kulturo in tako tudi ljudstvo. V tem je spočeto tudi ono prepričanje umetnikov, ki je razširjeno zelo tudi med dijaštvom, da je edina umetnost rešiteljica kulture in kultura rešiteljica malega naroda. Struja cankarjancev pa je pograbila idejo o individualni absolutni neodvisnosti umetnika, iskala efekt in tak izčrpala svojo moč v trudu, da vse umetniško preobrazi in vse prepriča o svoji neobhodno potrebni in edino potrebni umetnosti.

Cankar tega ni hotel, a vendar so se vse zablodnje naraščaja pisale na njegov račun; vpliv francoske literature na našo kulturo pa ni došel v pravem času in ni zavzel prave oblike. Francoske finese so Slovencem ostale neznane, a umazan dovtip, ta je v naših podlistkih. Ker ni vpliv Francozov došel v pravem času, je rodil pri šibkejših individualnostih samo bleščeče verze, samo šibko, nam vrinjeno in tuje umetnost, ki ni internacionalna, a slovenska le v toliko, ker je pisana v slovenskem jeziku. To se gleda in vidi zdaj in misli se, da je temu kriv Cankar.

Kriva je temu sploh vsa moderna struja, ki je zavela iz Amerike v Evropo in tako modificirana došla tudi k nam. Drugod je našla tla pripravljena, našla je kulturo, hiperkulturo celo, pri nas je bilo samo gibanje. Z njo se je spojila tista tajna reakcija proti Mahničju. Tako razumemo, zakaj so tako radostno zapisali na prapor: svoboda umetnosti. Ker so drugod videli umetnost v tesni zvezi s kulturo, ki

je stala nad našo, so nehote in nevede prišli v tem gibanju do zaključka, da je ta umetnost dvignila kulturo. Ko so uvideli, na kom slonita ta umetnost in kultura, so razumeli in instinktivno zaslutili, da jim nudi ravno tuja struja v boju za osebnost in svobodo posameznika orožje v reakciji.

Reakcijo, odmev tujine ob naši kulturi je sprejel Cankar; a njegova misija je obstojala v tem, da dvigne domovino iz zaostalih razmer v vrsto tujini. Zanimivo je to dejstvo ob naših razmerah. Mali narod! — Umetnik je kakor nočni stražar na vasi, ki vidi vse, sliši vse, a sliši in vidi z večjo pozornostjo slabosti kakor dobrote; ob pogledu na veliki narod pa vidi samo učinke velike kulture, ki mami in slepi, kakor slepi vaščana hrup in blesk velikega mesta.

Dvigniti kulturo domovine je bila želja, zato je razumljivo tudi načelo: stati nad ljudstvom, a kritiki naj dvignejo ljudstvo k umetnosti. Zdaj razumemo tudi psihološki razvoj do načela neobveznosti umetnika napram narodu in svobode individualnosti pri cankarjancih.

Nekaj so nam pridobili vendar. To je način, kako in pa pot do ljudstva, ker so hoteli razmere pregledati, razumeti in na njih zidati. Zato je ravno moderna postala po ljudstvu bogata, poglobila se je v narodovo mišljenje in čuvstvovanje, a cankarjanci so nam hoteli predstaviti domovino in njeno resnično in neresnično bolešč. Naučili so nas gledati v dušo človeka in naj je to kmet ali uradnik ali umetnik, ker bila je povsod kolikortoliko le njih lastna duša, bili so sami v različni tuči, odeti v različno meglo.

Res, tudi Cankarjevi ljudje sami so obdani z meglo, a raditega nam stopa Župančič s problemi na dan in s svojo pesmijo, ki objema vse, kar je našega, a vrača se tudi Cankar bliže domu. Kar je vplivalo drugod, so hoteli uveljaviti tudi pri nas, v naši kulturi, ki ima za to premalo zgodovinskega razvoja ali pa različne zgodovinske predpogoje. Tako so slikali s slovenskimi barvami, recimo, slovenske razmere, a za nas so vendar ostale meglene, ker smo čutili vpliv tujih elementov in tuje kulture.

To posebno Cankar in Vladimir Levstik. — Rezultatov, ki nam jih je ponudil Župančič, ni treba naštevati. Impresionizem v pesništvu imenujem njegovo vstvarjanje, a opomnil in pokazal bi rad na njegov vpliv.

Slišali, oziroma čitali smo že parkrat v lanski »Zori« o novoromantiki, o struji, ki se je pričela v »Zori« v komaj vidnih pojavih. Impulz k temu je dal Župančič. Iskanje novih poti po analizi človeka in njegova čuvstva v najfinejši niansi je privedla pri nas najmlajše domov, tako kaže vse, a tistega novega momenta, ki ga vidi tovariš Podržaj v lanski »Zori«, ne vidim jaz. Klic od tuje umetnosti k narodni je povzročil Cankar; torej cilj je bila narodna umetnost, ker je pa Župančič delal pot s svojim impresionizmom, je res zavel duh novoromantike med našim dijaštvom.

To je umljivo: Opojeni po Cankarju in Župančiču so jima naši najmlajši tudi sledili, a Finžgar je pisatelj, ki iz zelo malenkostnih vzrokov nima vpliva in tudi nima še naslednika, ker hoče sedaj vse individualnosti in subjektivnosti v umetnosti. Da dalje ni imel Finžgar vpliva, je tudi to krivo, ker ne izdaja svojih knjig, ampak njegovi spisi so raztreseni po »Dom in Svetu«, kar mu je v veliko škodo.

A krivde, ki jo nosi pri nas lastna kritika, te ne smem pozabiti. To je tista kritika, ki ni nikdar stvarnega povedala o naši moderni, ampak ji hotela predpisati pot v bodočnost. Zato roko na srce in povejmo: ves namen te kritike je bil le, da zmanjša vrednost moderne pred svetom in v očeh občinstva. Tako je nastal med samimi kritiki boj osebnosti in boj strank. In čitali smo od leta 1901. do 1908. in tudi še potem isto z istimi besedami o naši moderni, isto z istimi besedami na levi in na desni. Puhle fraze so bile povsod, a uspeh je bil za katoliško stvar negativen, ker je bil ravno pritisk dijaštva, ki je odločal. Pod geslom: »Iz naroda za narod!« je prodajalo dijaštvo radikalizem in tako tudi okupiralo zase vse literate, ki niso pisali v »Dom in Svet«. Tukaj je dalo dijaštvo glas in ton; knjige, ki sta jih izdajala Schwentner in Kleinmayr v Ljubljani, A. Gabršček v Gorici, so pograbili radikalci, mi pa smo — tistikrat v veliki manjšini — molčali, pritrjevali, navsezadnje se celo uverili in trdili z njimi. V kritiki nisimo imeli opore, ker ni bila o umetnosti, umetniki, ki so bili katoliškega prepričanja, niso nekako boječe hoteli zapisati na svoj prapor: u m e t n i k. Če jih je nasprotna kritika s sarkazmom raztrgala, so molčali in ji celo verjeli, drugi so se pa posvetili politiki, tretji so ostali plitvi in reševali doma pleve. Manjkala jim je zavest umetnika, manjkalo jim je globoko čustvo, pečat trpljenja in pa krščanska filozofija. Nasprotnik pa je zmešal vse mogoče pojme in nazore o življenju, ki so splošno ugajali. Bili so nenavadni in to je bilo ljudem dovolj, bičali so filistre, to je bilo dijaštvu dovolj in dijaštvo je bil ravno tisti faktor, ki je raznesel slavo in vpliv, čustvovanje in mišljenje te struje. To je mogoče le v malem narodu v taki meri, drugod se vpliv diferencira. Študentje so bili spet, ki so vrgli nato besedo: narodna umetnost, a zašli ravno vsled velikega opoja v novoromantiko.

Torej je narodna umetnost — novoromantika, bi rekel kdo. Kdor bi površno pogledal razmere, bi trdil, da je. Toda skupnega imata nekaj: to je narodno religiozno čustvo.

Narodna umetnost, kakor jo danes dijaštvo pojmuje, je glasnica lepote, ki jo čuti ljudska — pri nas pravzaprav kmečka duša — ravno ta pojmi je zaneslo dijaštvo v svet. Narodno umetnost ravno označuje tipičnost problemov in značajev, tipičnost mišljenja in ljudskega čustvovanja — raditega je pri nji največja nevarnost za kopiranje. Pisatelj ostane vedno za umetnino, ker je epik, ki samo označuje. Kaj so kopirali najmlajši po Cankarju, je značilno: vozničke, krčmarje in pijance, ker ti so pri njem tipi.

Drugače je pri novoromantiki. Tukaj je izražena individualnost, ovita v mistiko. Religiozno čustvo se odbija le ob posamezniku. Življenje je življenje edinca, ki ga živi ena sama duša in zato se ne sme posplošiti, tudi ne iskati drugih enakih ljudi, enakih čustev in misli. Kjer je pa versko čustvovanje nehote in nevede vpeljano in vpletano v dušne boje in probleme tesno s čustvom do narave, tam tudi učinkuje novoromantika najbolj.

Zgled za prvo umetnost, ki »hoče tvoriti most med inteligenco in ljudstvom« (Iz. Cankar), je ustvarjanje Finžgarjevo, a za drugo je Meškova knjiga »Na Poljani«. Treba samo primerjati!

Ras, odmevi in pojavi teh struj se komaj kažejo, a razvidno je, da je med našim dijaštvom ravno več romantike kakor pa epike. Povod temu je dala »Zora«. Urednikov klic na platnicah po na-

rodni umetnosti se je razumel povsod kot klic po umetnosti kmečkih dvorov, tuptam celo po umetnosti, ki bi spajala hrvaško in slovensko kulturo. Kar je bilo pogrešenega pri tem, je to, da je naše dijaštvo zazrlo narod samo v pretežni večini in pozabilo pri tem, da imamo tudi mi inteligenco. Zakaj to? — Prvič je tu odsev politike. Politika se vodi zdaj v imenu kmečkega stanu, ker so mesta še liberalna; vse vodi zdaj agrarno vprašanje. — Drugič je tu odsev življenja našega dijaka. Kdor se med dijaki peča in se je pečal s peresom, (mislim tukaj katoliško narodno dijaštvo), temu je po navadi salon neznan; zaraditega je šel na njivo in polje. Kmečki sinovi smo zahtevali, da je narod samo kmečki narod (ker se je le za kmeta vedno skrbelo) in zahtevalo se je, da mora ta »narod« razumeti vso umetnost: to je drugi pogrešek ob pojmu narodne umetnosti; grešila je tukaj kritika nad umetnikom, ker mu je podtikala lastni greh. To pa lahko rečemo: strujo k narodu nazaj je zavzela »Zora« s »Prvimi Cveti«, a novoromantika je zavela iz »Hochlanda« in »Grala«; sprejelo jo je naše dijaštvo. Iz neposrednega opazovanja povem, da se je nevede zgodil skok od »narodne umetnosti« do novoromantike; v prozi je pri nas vplival Meško, v verzih Župančič z mističnim opojem religije.

Tu pride v poštev vpliv naših organizacij in kot njih glasilo »Zora« in njene platnice. Tam je kritik opozarjal le na domačo moderno, ki je stala pod vse drugačnim vplivom, a ni imel v pregledu vpliva, ki ga je imela nemška novoromantika na naše dijaštvo. Naše dijaštvo je hotelo kar korporativno, bi rekel, doseči narodno umetnost. (Kaj je s tem mislilo, sem že pojasnil.) Ker pa na poti k temu cilju ni bilo opozorjeno na Finžgarja in Medveda, temveč na druge, se je razvoj vršil mimo teh dveh in morda bo tudi ta razvoj rodil svoje sadove. Tako je postal cilj le prehodni stadij; kdor zdaj kliče po narodni umetnosti, sam ne ve, kaj hoče. Eden hoče umetnosti, ki naj jo razume celi narod, drugi jo zahteva iz naroda — misli se vedno — iz kmečkih duš, tretji je pri tem romantik, četrti hoče rezultate našega simbolizma uveljaviti v narodni umetnosti: samo pojavi, ki jih rodi socialno stanje našega dijaštva; kriva je temu že politika v šolskih klopeh, ki pobere samo moči, a jih ne vrne, krivo je temu mnenje pretežne večine naših dijakov o brezpotrebi diferencirane umetnosti, ki se smejejo pri vsakem pesniškem izdelku in se zavedajo »visokih« ciljev v politiki in daljni prihodnosti.

D. S. 1908